

CONOTAȚIA NUMELOR PROPRII DIN *STĂPÂNUL INELELOR*, DE J.J.R. TOLKIEN

Olesea BODEAN

Catedra Traducere, Interpretare și Lingvistică Aplicată

The names reveal the origin of the one who bears it, because the name is a code containing information about the social status, nature of character and occupation. A wrong spelling of a proper name can be fatal...The more a translator knows the author and their cultural context, the better the translation. In the majority of cases, the names cannot be translated, not even in the case when they are similar, due to their common origin in various languages.

The names used by Tolkien come from the Norse culture and mythology and a great part of them was created by the author, who was a teacher of the English language and literature. The saga puts a stress on the horrible and gruesome creatures, that are depicted by Tolkien in a realistic manner. Reading the work, we had in mind the feeling that they were so alive, so close to the reality.

Numele, mai ales cele proprii, au constituit subiectul unor discuții filozofice din cele mai vechi timpuri. Putem face referință la numele unor savanți iluștri care au studiat în profunzime numele proprii, tratându-le ca semnificații specifice: Derrida, Foucault, Levinas, Lyotard, Lecercle. Semnificația numelui propriu a fost și subiectul discuțiilor filozofilor renumiți de la sf.sec.XX. Semantica NP nu pare deloc complicată, dar totuși, relațiile care există între un nume propriu și un individ, purtătorul, apare ca paradigma relației de referință. Uneori se susține faptul că numele proprii posedă un sens, care le permite de a face referire, de a prezenta referențialul lor într-o anumită manieră [2, p.235].

Numele sunt unități „firave” ale limbii, axându-se imediat pe esența ei. Numele sunt mai întâi de toate nume, apoi semnificații.

Numele sunt forme protolingvistice; ele sunt ceea ce cuvintele au fost mai înainte de a ajunge expresia de funcții comunicative ale limbii, înainte de a achiziționa statut universal.

Numele sunt ambiții universale ale existenței individuale, însă numele întâlnesc dificultăți în transformarea lingvistică și apare riscul de a le include în universalii [4].

Numele e un proiect al ființei, devansând-o și proiectând personajul într-o existență ontică. Alegerea antroponimelor în narațiune poate avea caracter motivat și o funcție ordonatoare; personajele stabilesc diferite tipuri de relații în funcție de numele lor. Studiarea etimologiei numelor relevă funcția lor denominativă, generică: ele sunt un element de continuare în gramatica textului. Analiza etimologică a prenumelor vădește caracterul complex al personajelor.

Se consideră că numele proprii nu sunt conotative, ele desemnează indivizi, dar ele nu afirmă și nu implică atributele apartenenței la acești indivizi. Semantica numelor proprii este importantă, deoarece rolul unui nume propriu este de a introduce un individ în comunicare. Există totuși o categorie de nume, care, deși sunt individuale, în realitate sunt conotative. Numele conotativ este capabil să implice faptul că nu există decât un singur individ care comportă atributul pe care-l enunță. Exemplu: *Primul Împărat al Romei*.

Dacă numele furnizează ceva informație despre obiecte, adică dacă el posedă o semnificație, atunci această semnificație nu rezidă în ceea ce el denotă, ci în ceea ce este conotat. Când atribuim un nume propriu, noi denumim nu obiectul, ci noțiunea redată de obiectul respectiv. Un nume propriu nu este decât un semn lipsit de semnificație, care e unit cu ideea obiectului [3, p.33-37].

Numele propriu devine un semn al persoanei, întrucât se identifică cu aceasta, reprezentând-o. Unii semioticieni consideră numele un tip aparte de semn, cu rol de identificator, atribuit unei persoane, pentru a o deosebi de ceilalți. Inițial, numele propriu se referea în exclusivitate la un semn particular al persoanei, cum ar fi, de exemplu, *Sofia* – „înțeleaptă”. Multe nume de persoane pot reflecta anumite trăsături caracteristice unei naționalități, informa despre originea socială, apartenența unui anumit grup. Deseori, pentru receptarea corectă a textului, se ia în considerație perioada de apariție a numelui (*Chirița*), formele oficiale/populare (*Elena – Ileana*) și hipocoristice, care arată atitudinea pragmatică a vorbitorului față de nume și persoană (*Constantin, Costel, Tinel*) [1, p.171-172].

Textele literare, ca și cele istorice, trec prin timp. Există două lucruri ce ar trebui să se ia în considerație atunci, când se urmărește obținerea echivalenței în traducere:

- transferul cultural;
- dezvoltarea limbilor.

Numele, ca cele mai importante cuvinte din text, sunt punctele de tangență ale valorilor și puncte de plecare spre o hiperrealitate care există dincolo de textul concret al autorilor, funcționând ca un eveniment lingvistic.

Transformarea numelor în traducere nu se limitează la simpla operație de verificare cu ajutorul dicționarului. Ea este profund inserată în contextul cultural al translației care include competența fonetică și fonologică, morfologică, înțelegerea perfectă a mesajului, atitudinii corecte față de mesaj, respectarea tradițiilor și valorilor culturale și responsabilitatea traducătorului [5].

Romanele istorice, saga, legendele și miturile sunt destul de importante, deoarece constituie surse pentru apariția numelor date oamenilor în literatură. Ele sunt unice, deoarece se atribuie anumitelor personaje, creaturi supranaturale din literatură și nu pot fi atestate ca fiind utilizate de oameni reali dintr-o anumită epocă. Fidelitatea traducerii joacă în astfel de situații un rol deosebit. Sursele medievale sunt, de obicei, traduse, iar ortografierea este modernizată. În consecință, un nume poate apărea într-o adaptare sau o traducere contemporană într-o formă improprie culturii și perioadei din care vine sursa. Astfel de traduceri necesită o atenție deosebită, mai cu seamă atunci, când este vorba despre numele alegorice. De exemplu, în engleza veche, *Everyman* era un nume de bărbat, pe care îl găsim în piesele numite „misterii”. Astăzi ne imaginăm cu dificultate că cineva ar putea purta un astfel de nume, căci acest cuvânt semnifică „orice om”.

Un alt exemplu: „O mie și una de nopți” („Alf Layla wa Layla”/ „The Thousand Nights and One Night” / „Mille et une nuit” / „Тысяча и одна ночь”), operă cu numeroase nume, care la fel prezintă dificultăți la traducere: multe nume nu ar fi purtate de muritori, o parte din ele au o semantică alegorică și, în sfârșit, majoritatea lor nu sunt de origine arabă: printre ele distingem nume din poveștile persiene, turcești și indiene. Aceste limbi recurg la diverse procedee de creare a numelor proprii diferite de arabă. Deci faptul că un nume figurează în această operă nu înseamnă că el este un nume real, că e adecvat sau poate fi calificat drept un nume arab. Altele numele de personaje sunt purtate de către oameni din lumea reală, însă regulile existente în onomastică pot crea niște bariere ce fac imposibilă utilizarea unor NP, de exemplu a celor mitologice, din anumite considerații socioculturale. Cantitatea numelor de personaje care pot fi găsite în mituri sau legende este uimitoare, însă nu putem afirma cu certitudine că acestea ar fi fost atribuite mai târziu sau chiar în epoca noastră unor persoane concrete în calitate de antroponime. O serie de nume au cunoscut multiple schimbări în timp și spațiu: li s-a schimbat ortografierea (*Guendolen/ Gwendolen*); au primit forma de masculin sau de feminin sau au fost adaptate la limba latină: *Brian/ Brianus/ Briana (fem.)* [6].

„Stăpânul Inelelor” e o istorie fantastică care implică caractere malefice și oameni bravi, ce doresc să distrugă răul, deși uneori sunt ispitiți de rău. Personajele centrale ale lui J.R.R. Tolkien sunt umanoizi numiți hobiți, în frunte cu așa-zisul lor erou care poartă un nume nicidecum eroic – *Frodo*. Umanoizii s-au dovedit a fi personaje atractive, ei fiind foarte neconvenționali. Nu sunt luptători tragici, care înfruntă moartea, ca Ahile, Ajax sau Beowulf. Mai degrabă sunt prezentați ca soldați pedestri comici și destul de firavi. Toate numele pe care cititorul le întâlnește în trilogie provin de la oameni reali, limbi arhaice sau artificiale create de J.R.R. Tolkien. În traduceri din alte limbi, traducătorii au păstrat aceleași nume, uneori făcând mici excepții sau pur și simplu, alături de numele originalului, anexează și propriile lor nume.

„Stăpânul Inelelor” a fost conceput ca o cercetare a lui J.R.R. Tolkien în domeniul filologiei, poveștilor și mitologiei celtice și scandinave. Mai târziu J.R.R. Tolkien își extinde creația, alcătuind o adevărată mitologie a lumii fantastice pe care o descrie, genealogii întregi ale personajelor, limbaje speciale, ritualuri. Ficțional, J.R.R. Tolkien se referă la sine ca la un traducător al unui manuscris datând dintr-o epocă arhaică. În acest manuscris, cuvântul utilizat de hobiți pentru a se referi la ei înșiși nu este *hobit*, ci *kuduk*, un termen ce sună destul de straniu și care ar fi provenit de la un termen arhaic *kud-dukan*, semnificând „cel ce sapă vizuini”. Tolkien avea nevoie de un termen englez pentru a-l traduce pe cel de „kuduk”. Doring să păstreze sensul acestuia ca derivat de la „kud-dukan”, J.R.R. Tolkien a creat un cuvânt pentru engleza veche: *holbytla* – cel ce sapă vizuini, adică „kud-dukan”. Apoi a inventat termenul *hobbit*, pentru a reda versiunea modernă a cuvântului *holbytla*. Una din frazele de deschidere a romanului sună în felul următor: *In a hole in the ground there lived a hobbit – a fost odată un hobit care locuia într-o vizuină*. Pornind de la această frază, J.R.R.

Tolkien încearcă să scoată în evidență originea cuvântului „hobit”. El a optat pentru următoarele limbi, pe care le-a comparat: latina, islandeza, greaca, germana veche (cu un dialect, gothic), anglo-saxona.

Dacă analizăm cuvintele din tabel, observăm că fonetic, ele țin de alternanța consoanei; rămâne deschisă întrebarea cu sensul acelorași cuvinte. Potrivit tabelului, cuvântul *hobit* trebuie să aibă legătură cu cuvântul *cap* (Hobbit-Head). S-ar părea că nu există nimic comun între istoria unui hobit și ideea de “cap”. Dacă parafrazăm *a fost odată un hobit care locuia într-o vizuină*, atunci obținem *a fost odată un cap care locuia într-o vizuină*. Pare a fi absurd. Chiar dacă mulți vor observa legătura fonetică dintre *hobbit* și *head*, ei vor încerca să demonstreze că acesta e un fenomen apărut accidental. Totuși, trebuie de notat un fapt remarcabil: familia la care aparține cuvântul „head” vine printr-un latinism „caput” de la cuvântul „gupa”, din sanscrită, ce semnifică „vizuină”!

LATINA	CAPUT	HEAD
GERMANA VECHE	HOUBIT / HOUBET	HEAD
TOLKIEN	HOBBIT	
GOTHIC	HAUBITH	HEAD
ANGLO-SAXONA	HOBHID	HEAD
SUEDEZA	HUFVUDH	HEAD
ISLANDEZA	HUFUDH	HEAD
ENGLEZA	HEAD	HEAD

Ceea ce surprinde în „Stăpânul Inelelor” este subiectul original și neobișnuit, descrierile încântătoare și, desigur, mulțimea **personajelor** care prezintă un interes vădit. Autorul grandioasei lucrări face unele sugestii în ceea ce privește traducerea numelor de personaje. Doar numele următoarelor personaje pot fi traduse, iar restul, care nu vor apărea în listă, trebuie să corespundă originalului, desigur acceptând unele schimbări de ordin gramatical, în ceea ce privește pluralul (terminațiile *-es*; *-s* din engleză).

O dificultate majoră în traducerea numelor apare, deoarece unele nume nu sunt lipsite de valori conotative. Ele sunt, ca formă, cuvinte englezești, conținând elemente care sunt arhaice, dialectale sau rare. Iată de ce autorul consideră că traducătorul trebuie să posede informații și cunoștințe despre nomenclatura personajelor. Tolkien permite utilizarea în traducere a cuvintelor arhaice din limbile germane și scandinave, care vor servi echivalente ale cuvintelor (numelor) similare din engleză.

J.R.R. Tolkien a fost interzis în fosta URSS, dar aceasta nu a împiedicat apariția după dezintegrarea uniunii, a nouă traduceri contemporane ale romanului. Fiecare traducător are metode diferite de tratare a textului și fiecare traducere este o interpretare diferită a lui J.R.R. Tolkien. Se creează impresia că fiecare traducător are a spune o poveste nouă și diferită.

În Esperanto, versiunile pentru „Stăpânul Inelelor” sunt traduceri tipice ale cărților lui J.R.R. Tolkien. Tratatând nomenclatura complexă a autorului, traducătorii au utilizat anumite strategii, traducând o parte din nume, modificând altele și chiar lăsându-le pe unele în varianta originală.

În „Stăpânul Inelelor”, unele expresii ale personajelor marchează profund trăsăturile acestora, astfel, vorbirea idiosincronică devenind o parte fundamentală a personalității lor.

Referințe:

1. Condrea I. Semiotica textului artistic tradus. - Chișinău: CE USM, 2003. - 280 p.
2. Ludwig P. Le langage. - Flammarion G.F., 1997. - 255 p.
3. Mill J. Systeme de logique. - Mardaga, 1995. - 561 p.
4. www.hp-lexicon.org/index-2.html
5. homepage.ntlworld.com
6. <http://en.wikipedia.org/wiki/untranslability>
7. Tolkien J.J.R. The Fellowship of the Ring. Part I. - Harper Collins Publishers, 1994. - 535p.
8. Ydem. The 2 Towers. Part II. - Harper Collins Publishers, 1994. - 439p.
9. Ydem. The Return of the King. Part III. - Harper Collins Publishers, 1994. - 554p.